

Vejvodová, Veronika

Brněnské začátky Rudolfa Firkušného a jeho studia u Leoše Janáčka

Musicologica Brunensia. 2013, vol. 48, iss. 1, pp. [115]-127

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2013-1-14>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128921>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VERONIKA VEJVODOVÁ

**BRNĚNSKÉ ZAČÁTKY RUDOLFA FIRKUŠNÉHO
A JEHO STUDIA U LEOŠE JANÁČKA**

Rudolf Firkušný byl jedním z nejslavnějších pianistů své generace. Ve skladbě byl žákem Leoše Janáčka, Viléma Petrželky a Josefa Suka. Byl důvěrným přítelem Bohuslava Martinů, Vítězslavy Kaprálové a dalších českých a světových skladatelů, jejichž díla mnohdy uváděl ve světových premiérách (z českých jmenujme P. Bořkovce, V. Kaprála, J. Kvapila, O. Chlubnu, P. Janečka, V. Kaprálovou, A. Hábu, J. Ježka; ze zahraničních G. C. Menottiho, S. Barbera, R. Cummingsa, P. Glasse, C. Guaneriho, F. Mignoneho, E. Solarese a další). Klavírní lekce navštěvoval nejprve u Ludmily Tučkové, posléze byl žákem v klavírní třídě Růženy Kurzové, která Firkušného učila podle metody svého manžela Viléma Kurze. Kurz se stal posledním českým pedagogem Rudolfa Firkušného. Za zahraničními učiteli se vydal do Paříže (Alfred Cortot), Berlína a Itálie (Arthur Schnabel). Jako pianista podnikal světová turné: projedl Evropu, Severní a Jižní Ameriku. Vystupoval se světoznámými orchestry a dirigenty počínaje Kusevickým, Walterem, Klempererem, Szellem, Talichem, Mitropoulosem, konče Bernsteinem, Mutim, Mehtou, Bělohávkem, Neumannem a Abbadem. Během své kariéry prosazoval české autory, především Dvořáka a jeho téměř neznámý klavírní koncert a díla Bohuslava Martinů, z nichž některá byla psána přímo pro Firkušného.

Prameny ke studiu brněnských začátků Rudolfa Firkušného se nachází převážně v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea (nebo jen ODH MZM) v pozůstalosti, která dosud čeká na své zpracování. Pozůstalost obsahuje Firkušného osobní dokumenty, školní vysvědčení, studentské průkazy z varhanické školy a konzervatoře, programy a plakáty jeho koncertů, výstřížky, fotografie, rodinnou a částečně profesní korespondenci. Dále Firkušného rané skladbičky a jeho vlastní hudebniny. Dalším důležitým zdrojem jsou vzpomínky Rudolfa Firkušného, které byly otištěny v různých periodikách, nebo nahrány a posléze vysílány v rozhlasu nebo v televizi.¹ Důležitou součástí této pozůstalosti je také

¹ Vzpomínkové pořady Rudolfa Firkušného: *Z očí do očí*. Česká televize, pořad Antonína Přih-

nedokončená publikace Richarda Kozderky *Život Rudolfa Firkušného v datech*, která se dochovala ve strojopisné verzi a pouze v jednom exempláři. Fragment této zamýšlené knihy zahrnuje Firkušného život od narození přibližně do jeho odchodu z Československa roku 1948.² Tyto prameny, včetně Kozderkovy publikace, měl k dispozici i autor dosud jediné monografie o R. Firkušném Jiří Šafařík.³

Druhá část pozůstalosti Rudolfa Firkušného se nachází v knihovně Julliard School v New Yorku, kde Firkušný působil jako profesor klavírní hry. Tuto část pozůstalosti věnovala Julliard School po smrti Firkušného jeho dcera Veronique Firkusny-Callegari. Obsahuje rovněž dokumenty z Firkušného dětství, zejména autografy jeho skladeb, notové záznamy z dob studia u Leoše Janáčka, Firkušného vlastní hudebniny, korespondenci, fotografie, osobní dokumenty, články, programy a další materiály. Část Firkušného hudebnin se nachází na Bard College (New York), kde Firkušný také pedagogicky působil.⁴

Dětství a rodové kořeny

Rudolf Firkušný se narodil 11. února 1912 v Napajedlích, městečku nedaleko Zlína, jako třetí a nejmladší dítě Rudolfa a Karly Firkušných.⁵ Firkušného otec Rudolf byl „c. k. notář v Napajedlích“⁶ a byl synem Josefa Firkušného, hostinského v Chotěboři, a jeho ženy Marie Slámové. Matka Rudolfa Firkušného byla dcera Jindřicha Šindeláře, obchodníka z Červené Řečice a jeho ženy Emilie Suchánkové. Podíváme-li se hlouběji do rodové historie otce, nenalezneme žádné

dala, režie A. Lowák, 1991, 36 minut; *Návrat neztraceného syna*. Česká televize. Připravili: J. Mihule, P. Kaňka, J. Kadaňka a J. Jireš. 1990, 54 minut; *Rudolf Firkušný očima Zdeňka Kopáče*. Česká televize. Scénář a režie Z. Kopáč, 1993, 16 minut.

2 KOZDERKA, Richard. *Život Rudolfa Firkušného v datech*. Brno, nedat. Exemplář nedokončené knihy se nachází v Oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea (dále jako ODH MZM), Pozůstalost Rudolfa Firkušného, bez sign.

3 ŠAFAŘÍK, Jiří. *Rudolf Firkušný*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1994.

4 Hudebniny na Bard College zatím nejsou zpracovány. Existuje pouze abecední seznam skladatelů, jejichž díla jsou v této části pozůstalosti zastoupena: Ambrose, Axman, del Corona, Correa, Fernandez, Flothius, Floyd, Friml, George, Ginastera, Godowsky, Goldberg, de Graaf, Gradstein, Gratton, Guarneri, Guastavino, Hintze, Keeney, Kohan, Korte, Kune, Lecuna, Long, McDonald, Mahler-Kalkstein, Mana-Zucca, Marescotti, Martinů, de Menasce, Montsalvage, Novák, Pick, Piston, Pizzetti, Reisserová, Respighi, Ricker, Rochberg, Roy, Rózsa, Rudajev, Sarauer, Scelsi, Sheldon, Sérebrier, Shvedoff, Siciliani, Slavický, Smetana, McLeod Smith, Solares, Solima, Staller, V. Štědroň, Stoll, Suchon, Suffern, Suk, Svoboda, Szulc, Támas, Tcherepnin, Triggs, Vačkář, Vianna, Vomáčka, Ward-Steinman, Weis, Wojtowicz, Yrurtia, Zich, Zinn.

5 Informace o rodině R. Firkušného jsou čerpány z jeho rodného listu, ODH MZM, Pozůstalost R. Firkušného, bez sign.

6 Ibid. Podle Jiřího Rychetského byl R. Firkušný absolventem jihlavského gymnázia. Viz RYCHETSKÝ, Jiří. Firkušný už na Vysočinu nepřijede. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 9, s. 21.

stopy hudebního nadání: Rudolfův praděd František byl řezníkem a hostinským.⁷ Na rozdíl od předků otce Firkušného byla rodina jeho matky Karly, rozené Šindelářové, dcery Jindřicha a Emilie Suchánkových, údajně hudebně nadána. Podle J. Šafaříka byl prapředek Karly František Šindelář dirigentem saského panovnického dvora a je autorem mnoha vánočních pastorel.⁸

Proč se rodina Rudolfa Firkušného usadila právě v Napajedlích, byla víceméně náhoda, jak později vysvětluje sám Rudolf Firkušný: „*Do Napajedel se naše rodina dostala čirou náhodou: tatínek byl c. k. notář a musel čekat, až se někde uvolní patričné místo, aby mohl převzít kancelář a to se stalo v příhodnou dobu právě v Napajedlích.*“⁹

Rudolf Firkušný měl dva starší sourozence. Nejstarší Leoš¹⁰ (nar. 16. července 1903, pokřtěn Leopold z úcty ke strýci, ale od malička volán Leoš)¹¹ byl významný muzikolog, zakladatel hudebního oddělení dnešní Moravské zemské knihovny, hudební kritik a organizátor. Roku 1948 emigroval se svou ženou a operní pěvkyní Růženu Hořákovou¹² do Argentiny, kde také zemřel.

Druhorozená Marie Firkušná (nar. 11. října 1909) brala zpočátku spolu s Rudolfem lekce klavíru u profesorky Tučkové, mimo to také chodila na hodiny zpěvu a do sboru. Sama vzpomíná, že cvičit na klavír chodila k sousedům a zároveň příbuzným Ningerům, protože doma byl klavír stále obsazen.¹³ Později se stala tanečnicí a členkou baletního souboru Národního divadla v Brně.

⁷ Kozderka, op. cit., s. 3.

⁸ Šafařík, op. cit., s. 16. Tuto skutečnost potvrzuje i rodokmen z Firkušného pozůstalosti, ODH MZM, bez. sign.

⁹ Rychetský, op. cit., s. 21.

¹⁰ Firkušný, Leoš (1903–1950), absolvoval hudební vědu u Vladimíra Helferta na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity (1934). V letech 1935–39 byl činný jako tajemník Zemského divadla a ve válečných letech 1939–45 byl vedoucím hudebního oddělení Zemské a univerzitní knihovny v Brně. Po r. 1945 se stal vedoucím hudebního oddělení tehdejšího Ministerstva školství a národní osvěty a stál mj. u kolébky mezinárodního festivalu Pražské jaro. Roku 1948 byl pozván s manželkou k přednáškám do Anglie a Jižní Ameriky, kde manželé Firkušní již natrvalo zůstali a zasadili se zde mj. o provedení Její pastorkyně v opeře v Buenos Aires. Viz HNÁTOVÁ, Kateřina. Firkušný, Leoš. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

¹¹ Robert Smetana chybně uvádí, že jména Leoš užíval Firkušného bratr kvůli Leoši Janáčkoví (s. 12). Jejich sestra Marie Kasíková uvádí tento údaj na pravou míru – Leopold Firkušný byl od malička volán Leoš z úcty ke strýci. Viz SMETANA, Robert. *Vzpomínky na Rudolfa Firkušného*. Brno: JAMU, 2012, s. 12, 33.

¹² R. Hořáková (1909–2001) působila v letech 1950–1979 jako sólistka v Teatro Colon v Buenos Aires, kde mj. v představení opery Její pastorkyňa zpívala Kostelníčku. Viz MAREK, Peter. Hořáková, Růžena. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

¹³ SMETANA, op. cit., s. 33.

Rudolf Firkušný v Brně

Firkušní se přestěhovali do Brna v roce 1915, když byli Rudovi právě tři roky. Nečekaně mu zemřel otec, a protože v Napajedlích nebylo pro matku dost příležitostí k obživě, rozhodla se i s dětmi odstěhovat do Brna.¹⁴ Ještě před trvalým usazením v Brně bydlela ale rodina po smrti otce nějakou dobu v Bučovicích: „*Otec mi zemřel, když mi byly tři roky, ještě v Napajedlích, kde jsem se narodil. Přestěhovali jsme se do Bučovic. Tam jsem trochu klimproval na klavír, jak jsem to uměl. Rozneslo se po městě, že tam je nějaké malé dítě, co hraje na piano.*“¹⁵

Podle vzpomínek Firkušného sestry Marie Kasíkové-Firkušné vyplatila Karla Firkušná jako dědička dvoupatrového činžovního domu v Brně na Údolní ulici č. 55 (Talgasse) dalším příbuzným jejich podíl (dům dědila po strýci Leopoldu Šindelářovi, vrchním lesním inspektorovi knížete Lichtensteina).¹⁶ Ve vzpomínkách se dále uvádí, že se Karla Firkušná do tohoto domu s rodinou nastěhovala a jeden z bytů pronajala příbuzným – bratrancům svého zesnulého manžela Ningerům.¹⁷ Podle sčítání lidu z roku 1921¹⁸ bylo v domě 7 obsazených bytů a dům byl tedy pravděpodobně třípatrový. V bytě s Karlou Firkušnou a jejími třemi dětmi bydlely ještě 3 mladé dívky – podnájemnice. Ačkoliv je ve sčítacích arších Karla Firkušná vedena jako majitelka domu, ostatní byty (kromě svého) nevlastnila a pronajímala pravděpodobně pouze byt svůj.¹⁹ Podle popisu R. Firkušného stál dům na Údolní ulici naproti porodnici u Obilního trhu. Měl široký průjezd a velkou ovocnou zahradu směrem na Špilberk, uprostřed které stál zahradní altán.²⁰ Dům byl za leteckého bombardování Brna na konci druhé světové války zasažen a posléze zcela zbořen.

Ačkoliv oba Rudolfovi sourozenci dosáhli v oborech jejich působení značného uznání, nikdo z nich nedosáhl takového úspěchu jako jejich nejmladší bratr Rudolf. Ve vzpomínkách a v literatuře se traduje několik historek o tom, jak Ruda již

¹⁴ Na tuto událost R. Firkušný vzpomíná: „*Tatínek zemřel 12. 7. 1915, kdy mě byly tři roky a tak si na něj, žel Bohu, vůbec nepamatuji.*“ Dále zde také uvádí datum narození otce 14. 4. 1862. Viz RYCHETSKÝ, op. cit., s. 21.

¹⁵ Nesmírně dlouhé odloučení. S Rudolfem Firkušným hovořila Marie Kulijevyčová. *Hudební rozhledy*, 1990, roč. 43, s. 209.

¹⁶ Smetana, op. cit., s. 32.

¹⁷ Podle Marie Kasíkové-Firkušné se jednalo o Ing. Františka se dvěma syny – první syn MUDr. František Ninger byl profesorem ušních, nosních a krčních nemocí na Masarykově univerzitě v Brně a druhý Karel Ninger byl finanční rada. V roce 1921, kdy bylo provedeno sčítání lidu, bydleli v bytě manželé Ningerovi (František se ženou Zdeňkou) se synem Karlem. Otec František (*1860) byl v té době veden jako ministerský rada na Zemském finančním ředitelství (inspektor technické finanční podpory) a jeho syn Karel (*1890) jako finanční koncipient na Úřadu pro vyměřování poplatků. Viz SMETANA, Robert, op. cit., s. 33.

¹⁸ Sběrný arch domovní, Údolní 55. Sčítání lidu v Archivu města Brna (nebo jen AmB), Q 11/2, Městské oddělení Čs. statistického úřadu, Brno, sčítání lidu 1921, krabice č. 25.

¹⁹ Ostatní obyvatelé jednotlivých bytů jsou ve sčítání lidu vedeni jako majitelé bytu.

²⁰ SMETANA, op. cit., s. 32–33.

v raném věku projevoval velké hudební nadání. I sám Firkušný uvádí tyto historiky v mnoha rozhovorech. Krátce po narození ho prý otec utišil hrou na klavír se slovy: „*Tak ty budeš pořád řvát? Počkej, já tě naučím!*“²¹ Když byly Rudovi tři roky, začal si vyťukávat na klavír melodii písně „*Šla Nanyňka do zelí*“, kterou mu zpívala chůva Andělka.²² Brzy začal k písni vymýšlet vlastní harmonický doprovod a maminka mu musela pomáhat „*basovat*“.²³ Záhy našla matka Firkušnému prvního učitele hudby. Byl jím Václav Kolář, flétnista divadelního orchestru, který si přivydělával soukromým vyučováním hry na klavír a který bydlel v domě Firkušných.²⁴ Kolář se bohužel jako učitel neosvědčil, nechtěl Rudu učit noty a pravděpodobně sám nebyl příliš valný klavírista. Velmi brzy k němu malý Ruda odmítal chodit na hodiny: „*Nikdo mě však nechtěl vzít před začátkem obecné školy, až nějaký pan Kolář, pikolista a flautista v brněnském Národním divadle, bydleli vedle, a tak mne začal učit [...]. Já jsem se však rozhodl, že k panu Kolářovi už chodit nebudu. Nepomohly ani čokoládové doutníky, které mi slibovali, když do hodiny půjdu. Postavil jsem si hlavu, že ne a ne, a byla z toho tragédie. Ale na piano jsem si hrál dál po svém.*“²⁵ Podle J. Šafaříka nebyl Kolář v klavíru tak fundovaný, a proto se spokojil pouze s tím, že chlapeč ukazoval správné prstoklady. Nechtěl jej zatím učit noty, protože se domníval, že je stále ještě příliš brzo.

U Janáčka

Po neúspěšných lekcích u Václava Koláře byl Firkušný přiveden k Leoši Janáčkoví: „*K nám chodily všelijaké paní a od jedné té paní se o mně dověděl nějaký pan Světlý,*²⁶ *který aranžoval koncerty a kromě toho měl knihkupectví a prodával hračky. A tento pan Světlý řekl: 'Tady je jediná věc, toho kluka musí slyšet Janáček. Já ho znám, já to zařídím.' Janáček měl tehdy pověst prchlivého pána, který vůbec nebral na vědomí něco takového, čemu se říkalo 'Wunderkind'. Ale já, když jsem se to dověděl, byl jsem u vytržení, protože poznat Janáčka byl sen mého mladého života.*“²⁷

Ruda Firkušný se tedy poprvé setkal s Leošem Janáčkem v roce 1917, když mu bylo pět let. Byl podroben důkladné zkoušce sluchové i klavírní. Janáček postavil

21 ŠAFAŘÍK, op. cit., s. 18.

22 Ibid., s. 19.

23 SMETANA, op. cit., s. 42. Zde otištěno z původního článku: FIRKUŠNÝ, Rudolf. Můj učitel Leoš Janáček. *Svobodné slovo*, 1979.

24 Ibid., s. 42. V roce 1921 v domě s Firkušnými již pan Kolář nebydlel. Viz Sčítání lidu 1921, viz pozn. č. 18.

25 Ibid., s. 42.

26 Pravděpodobně se jednalo o Františka Světlého. Byl veden jako člen Klubu přátel umění – František Světlý, velkoobchodník. Viz GRÝCOVÁ, Kristýna. *Klub přátel umění v Brně a Leoš Janáček, příspěvek k problematice Leoše Janáčka a spolkové činnosti na počátku 20. století*. Bakalářská diplomová práce. FF MU Brno 2008, s. 104.

27 SMETANA, op. cit., s. 42.

malého chlapce do rohu své pracovny a přehrával mu akordy a tóny, které Ruda bezpečně poznával. On sám pak Janáčkovi přehrál na klavír vlastní úpravu sboru z Její pastorkyně „Ej, mamko, mamko“ a také osmý Dvořákův *Slovanský tanec* pouze tak, jak jej někde slyšel a s vlastním doprovodem.²⁸ Po zkoušce Janáček při rozmluvě s matkou pronesl údajně větu: „*Takový talent se rodí jednou za sto let.*“²⁹ Přijal chlapce ke studiu s tím, že on si vezme na starost jeho výchovu hudební a na klavír mu najde jiného učitele. Důrazně také kladl jeho matce na srdce, aby se chlapec podrobil všem ostatním studiím, aby z něj bylo normální dítě a aby s ním nikdo zatím nepodnikal žádná veřejná vystoupení.³⁰

Janáček začal Firkušnému dávat soukromé hodiny hudební teorie a kompozice (dvakrát týdně). V publikovaném rozhovoru s Elyse Mach z roku 1980 popisuje Firkušný průběh tohoto soukromého vyučování: „*Janáček himself would teach me musical theory and composition. As a piano teacher he recommended Miss Tučková who taught piano and harp at the ‚Varhanická Škola‘ (The Organ School) of which Janáček was director. In the beginning, I visited him twice a week. Later the visits were cut to one a week or whenever he asked to see me. I usually spent anywhere from half an hour to two hours working with him. Nothing was ever planned; each meeting was a surprise for me because everything was so spontaneous. Sometimes we sat together at the piano and played music for four hands; at other times he demonstrated works for me, like Debussy’s La Mer; and at still other times he brought out his latest opera Katia Kabanova, which was almost ready for publication, put it on the the music rack, and asked me to play. It certainly was an unorthodox sort of training. I really never knew for sure just what each meeting would produce. He did insist, however, that I bring him an original composition for each session. Together we went over what I had written and he showed me why he thought I had done certain sections in a particular way or why he thought they could have done differently; but he never corrected my manuscript in the strict sense of the word. The why was more interesting to him than the what. I saved all of those early efforts because I wasn’t sure yet in which direction I might go, and they could be the foundation of other compositions. I still have them, too, with Janáček’s remarks written on them. Janáček was the greatest influence on my musical life.*“³¹ V dalších vzpomínkách Firkušný uvádí: „*Janáček se ovšem o piano vůbec u mě nestaral. Dal mi jen základní pojmy harmonie a forem. Začal jsem u něj psát maličké skladbičky a o těch jsme debatovali. Zajímal jsem se o jeho dílo a hltal jsem všechny jeho partitury a sledoval jeho*

²⁸ Podle dokumentárního filmu *Návrat neztraceného syna*. Česká televize. Připravili: J. Mihule, P. Kaňka, J. Kadaňka a J. Jireš. 1990, 54 minut.

²⁹ Toto tvrzení uvádí Jiří Šafařík a pak sám Rudolf Firkušný ve svých vzpomínkách. M. Štědroň se domnívá, že tento výrok mohl být později vykonstruován. Viz ŠTĚDRŇ, Miloš. Rudolf Firkušný: 5 tezí. In *Rudolf Firkušný. Člověk – pedagog – umělec* (ed. Monika Holá). Brno: JAMU, 2012, s. 55–58.

³⁰ Smetana, op. cit., s. 42. Viz pozn. č. 13.

³¹ MACH, Elyse. *Great Contemporary Pianists Speak for Themselves*. New York: Dover Publications, 1991, s. 77–78.

*opery. Svou láskou k jeho tvorbě a pobytem u něj jsem se dostal k této hudbě velice blízko. Byl jsem u něj do svých patnácti let. Takže to byly mé nejpodstatnější roky vývoje.*³² V rozhovoru s D. Ewenem pak Janáčkovu působení shrnuje slovy: „*He opened for me the gates of music.*“³³

Podle výše uvedených vzpomínek probíral Janáček s Firkušným své vlastní skladby i díla dalších soudobých skladatelů. Janáček také dával Firkušnému zhudebňovat pohádkové příběhy. Důkazem tohoto tvrzení může být pokus o zhudebnění pohádky s názvem *Broučci*.³⁴ Od roku 1919 do roku 1924 byl Firkušný Janáčkovým žákem v mistrovské škole skladby, kam chodil s daleko staršími spolužáky, jako byl o 15 let starší Břetislav Bakala (nar. 1897),³⁵ o 32 let starší Josef Černík (nar. 1880),³⁶ o 17 let starší Rudolf Kvasnica (nar. 1895)³⁷ a o 5 let starší Rudolf Macudziński³⁸ (nar. 1907, Opatije, Přímoří).³⁹

Hlavním oborem byl však pro Firkušného klavír. Vedle soukromých hodin kompozice u Janáčka a posléze oficiálního studia na mistrovské škole skladby nastoupil Firkušný roku 1917 na varhanickou školu (tzv. nižší kurzy), kde se začal na Janáčkovu doporučení učit u profesorky Ludmily Tučkové, kterou za dva roky vystřídala profesorka Růžena Kurzová, manželka významného pedagoga Viléma Kurze. Ta učila podle proslulé metody svého manžela, ale v méně přísné verzi. Vedle toho byl Ruda stále žákem obecné školy a později studentem reálného gymnázia na Starém Brně.

Reálné gymnázium navštěvoval Rudolf Firkušný jako mimořádný student – na konci každého pololetí konal zkoušky z osmi až deseti předmětů. Protože studoval také na konzervatoři a v té době již hodně veřejně vystupoval, nebyl jeho prospěch na gymnáziu příliš dobrý. Když končil kvintu, profesor botaniky dal Firkušnému na vybranou – buď řádně dokončí svá gymnaziální studia a zane-

32 KULIJEVYČOVÁ, Marie. Na oběžné dráze světem. Návrat Rudolfa Firkušného. Interview. *Opus musicum*, 1991, roč. 23, s. 195–199.

33 EWEN, David. *Musicians Since 1900*. New York: The H. W. Wilson Company, 1978, s. 242–244.

34 Partitura uložena na Juilliard School v New Yorku (45 F5157br, FirkusnyBxC01f02) s titulem: „*Broučci – opera. Napsal Rudolf Firkušný, slova Leoš Firkušný*“.

35 Bakala, Břetislav (1897–1958), dirigent, skladatel, sbormistr a klavírista. Viz ZAPLETAL, Miloš. Bakala Břetislav. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

36 Černík, Josef (1880–1969), hudební skladatel a sběratel lidových písní. Viz ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Černík, Josef. In *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. I. (A–L). Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 189–190.

37 Kvasnica, Rudolf (1895–1986), dirigent a sbormistr. Viz ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Kvasnica, Rudolf. In *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. I. (A–L). Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 800–801.

38 Macudziński, Rudolf (1907–1986), klavírista a skladatel. Viz NOVÁČEK, Zdenko. Macudziński, Rudolf. In *Československý hudební slovník osob a institucí*. Sv. II. (M–Ž). Praha: Státní hudební vydavatelství, 1965, s. 20.

39 KUNDERA, Ludvík (ed.). *Výroční zpráva za školní rok 1925–1926*. Brno: Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně, 1926, s. 7.

chá hudby nebo se bude věnovat pouze hudbě a opustí gymnázium. Firkušného spolužák z konzervatoře Robert Smetana vzpomíná, že Rudovi tehdy vyjednal přestup na gymnázium v Bučovicích, kde již Firkušný svá studia zdárně dovedl ke konci (maturoval v roce 1930). Byl zařazen do třídy profesora Antonína Součka.⁴⁰ Podle Roberta Smetany jezdil do Bučovic autem, které dal Rudovi k dispozici brněnský starosta Karel Tomeš. Ruda se za přijetí a umožnění studia odvděčoval gymnáziu v Bučovicích veřejnými koncerty pro studenty školy a bučovické obyvatelstvo.⁴¹ Na svá bučovická studia vzpomínal nostalgicky Firkušný v roce 1962 takto: „[...] *Byl jsem zapsán do reálného gymnasia v Bučovicích a studoval jsem tam od kvinty k maturitě. Jelikož jsem v tu dobu již studoval na hudební konzervatoři brněnské a později pražské skladbu a dirigování, vedle studia klavírního na mistrovské škole a jelikož již jsem také začínal svou koncertní činnost, dojížděl jsem do Bučovic jen na pololetní zkoušky. Ale i v tomto poměrně omezeném styku se školou jsem poznal v Bučovicích pravé prostředí a smysl střední školy. A tyto poznatky na mne zanechaly větší vliv, než mé předcházející řádné studium na reálném gymnasiu starobrněnském, kde kromě několika výjimek jsem našel spíše nepochopení.*“

Rudolf Firkušný vzpomínal celý svůj život na Janáčka jako na svého druhého otce. Janáček Firkušnému od malička vykal a choval se k němu mírně a laskavě. Nikdy ho prý přímo nechválil, vždy jen paní Kurzové. Dával mu zhudebňovat pohádky, které slyšel vykládat nebo viděl v divadle na dětských představeních. Jednal s ním jako s dospělým člověkem, ale přitom nezapomínal, že je ještě dítě. Stále kladl malému chlapci na srdce, že mimo hudbu musí studovat i jiné věci, protože potřebujeme inteligentní muzikanty. Každé Vánoce mu posílal po služebné Maře mísu s cukrovím. Janáček bral malého Rudu také na premiéry svých oper v Brně. Seděl s ním a jeho paní ve své lóži a viděl tak premiéry oper *Káťa Kabanová*, *Příhody lišky Bystroušky*,⁴² *Věc Makropulos*, a později, když Janáčkoví bylo 70 let, cyklus všech jeho oper.⁴³

Během doby se osobní vztah mezi Firkušným a Janáčkem prohluboval, mluvili o mnoha jiných věcech, ne pouze o hudbě. Hráli avantgardní hudbu, a to jak skladby Janáčkovy, tak Debussyho a Stravinského. Když bylo Rudovi 9 let, poslal mu Janáček partituru *Zápisníku zmizelého* s věnováním: „*Rudolfu Firkušnému k vážné pouti umělecké na cestu přispívá Leoš Janáček, 24. prosince 1921.*“⁴⁴

Firkušného vzpomínka na poslední setkání s Janáčkem nasvědčuje tomu, že Janáček myslel na finanční zajištění svého žáka: „*Poslední setkání s Janáčkem*

⁴⁰ Ve třídě bylo celkem 23 žáků. Viz HOLÁSEK, Oldřich (ed.). *60 let střední školy v Bučovicích*. Bučovice: SRPŠ při SVVŠ a školská komise při MNV, 1962, s. 47.

⁴¹ Smetana, op. cit., s. 14–15.

⁴² Z této doby pochází také stránky nedatované autografní partitury Janáčkovy opery *Příhody lišky Bystroušky*, které pravděpodobně věnoval Janáček Rudolfu Firkušnému. V současné době se nachází v majetku Veronique Firkušný-Callegari v New Yorku, fotokopie uloženy v ODH MZM.

⁴³ SMETANA, op. cit., s. 44.

⁴⁴ Ibid.

bylo v červnu 1928, když jsme mu s přítelem Peškem zahráli Houslovou sonátu. Janáček byl zřejmě velmi spokojen, čemuž nasvědčuje jeho děkovní dopis, který mi potom poslal. Také doporučil, abych tuto sonátu hrál v Písku s prof. Kudláčkem. Do svého dopisu prof. C. Vymetalovi připojil poznámku, aby stejně jako členům Moravského kvarteta, kteří na koncertě v Písku měli zahrát jeho II. kvartet, zaplatili i mně cestovné 3. třídy z Brna do Písku a zpět.⁴⁵

Po ukončení mistrovské školy skladby u Leoše Janáčka studoval Firkušný vedle klavíru v letech 1925–1928 obor skladba a dirigování u J. Kvapila a V. Steinmana. Ve druhém ročníku (1926–1927) byli jeho spolužáky Bernard Pollak, Rafael Schächter⁴⁶ a František Šesták. Ve třetím ročníku (1927–1928) ze třídy odešel F. Šesták.⁴⁷ R. Smetana uvádí ve svých vzpomínkách podle fotografie spolužáků ještě Z. Vavříka a sebe samotného.⁴⁸

Je velmi zajímavé, že Firkušného na studiích podporoval prezident T. G. Masaryk. Z klavíristových vzpomínek vyplývá, že první setkání s prezidentem mu zprostředkoval Janáček. Tehdy poprvé přijel Firkušný k Masarykovi do Lán, kde mu hrál na klavír: „*To když mi bylo čtrnáct let, pozval mě s maminkou a strávili jsme v Lánech asi čtyři dny. Víím, že jsem mu zahrál Smetanovu koncertní etudu Na břehu mořském. On pak ke mně přišel a zeptal se: ‚Viděl jste někdy moře? No tak se budeme snažit, abyste to moře taky ještě někdy uviděl.‘ V Praze na konzervatoři jsem studoval skladbu a současně piano na Mistrovské škole, a tehdy mi prof. Branberger nabídl stipendium na École normale, ale prof. Kurz mi to nechtěl povolit. Přes obtíže dohadů jsem se tam přece dostal. Když jsem se vrátil, pan prezident se mě zeptal, co bych tak jako ještě potřeboval? A já se zmínil o Berlíně, protože tam vyučoval prof. Schnabel. Dostal jsem tedy stipendium ještě do Berlína.*“⁴⁹ Že o přízeň prezidenta k Firkušnému se zasloužil Janáček, svědčí další úryvek z klavíristových vzpomínek: „*Do jisté míry mi opravdu nahradil otce [Janáček – pozn. V. V.]. Snažil se třebaš pro mě získat finanční podporu od prezidenta republiky.*“ O finanční podpoře, kterou prezident Firkušnému pravidelně posílal, se pianista vyjadřuje takto: „*Masaryk si přál, abych vystudoval reálné gymnázium. Naše domácí ekonomické zázemí bylo dost špatné a vypadalo*

45 Ibid., s. 42–43.

46 Schächter, Rafael (1905–1944), dirigent a klavírista židovského původu. Na brněnské konzervatoři studoval klavír u V. Kurze a skladbu u K. Kvapila. Poté přesídlil do Prahy, kde studoval v l. 1928–1933 na konzervatoři skladbu u R. Karla a dirigování u P. Dědečka. Zároveň pokračoval v l. 1931–1935 na mistrovské škole klavíru u K. Hoffmeistera. Viz KUNA, Milan. Schächter, Rafael. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

47 Seznamy studentů viz *Výroční zpráva za školní rok 1926–1927*. Brno: Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně, 1927, s. 19; *Výroční zpráva za školní rok 1927–1928*. Brno: Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně, 1928, s. 19; VIČAROVÁ, Eva. Smetana, Robert. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

48 Fotografie otištěna v: SMETANA, op. cit., s. 39.

49 KULIJEVYČOVÁ, op. cit., s. 197.

*to, že bych byl nucen si nějak vydělávat peníze. A tak abych studium dokončil, dával mi posílat pravidelně asi od čtrnácti let stipendium.*⁵⁰

V katalogových listech brněnské konzervatoře nalezneme ve Firkušného studijních záznamech poznámky o finančních dotacích, které přicházely přímo z kanceláře prezidenta republiky. Ve školním roce 1923/1924 obdržel Firkušný dotaci ve výši 2000 Kč, na rok 1921/1922 mu byla přidělena částka 5000 Kč (k tomu ještě 1200 Kč od Ministerstva školství a národní osvěty a 500 Kč od Moravského zemského výboru) a ve školním roce 1922/23 mu z kanceláře prezidenta republiky přišla částka 3000 Kč (k tomu obdržel od Ministerstva během roku postupně 800, 1200, 2000 a 600 Kč).⁵¹

Přibližně z této doby také pochází Janáčkovy doporučující dopisy pro Firkušného. Jedná se celkem o tři dochovaná doporučení. První dvě pochází z 31. ledna 1922; jedno je rukopisné, druhé psané na stroji s podpisem L. Janáčka. Znění rukopisného doporučení je následující: „*P. Rudolf Firkušný vzdělává se skladebně na mistrovské škole skladby. Je zřejmým talentem hudebním, jenž zasluhuje, aby byl všemožně podporován v době jeho vospívání. Brno, 31. ledna 1922 Leoš Janáček.*“⁵² Druhé strojopisné zní následovně: „*Pan Rudolf Firkušný, jenž vzdělává se skladebně na mistrovské škole skladby, je zřejmý talent hudební. Brno, 31. ledna 1922 Leoš Janáček.*“⁵³ Poslední ze tří doporučení je z 10. března 1923 (rukopis L. Janáčka): „*Leoš Janáček doporučuje mladičkého Rud. Firkušného vřele. I skladebně rozvíjí se utěšeně – když se mu dobrodince dostane, je to pravému člověku [!]. Brno, 10. března 1923 Leoš Janáček.*“⁵⁴ Dodnes není zcela jasné, za jakým účelem Janáček Firkušnému tyto dopisy vyhotovil. Z prvního a posledního znění vyplývá, že se mohlo ve všech případech jednat o přílohy žádosti o finanční podporu na Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO) – 11. 7. 1922 dostal Firkušný z MŠANO 800 Kč, 9. 12. 1922 – 600 Kč (s poznámkou „*na zaplacení školního*“), 31. 1. 1923 – 1200 Kč. 30. 4. 1923 bylo Rudovi z fondu ministerstva vyplaceno 2000 Kč.⁵⁵ Finanční tíseň v této době mohla být způsobena Firkušného nástupem na gymnázium, což mohlo znamenat vyšší rodinné výdaje. Doporučení také mohla souviset s plánováním Rudova individuálního programu gymnaziálního studia.

Rudolf Firkušný začal od počátku svých studií na varhanické škole, konzervatoři a mistrovské škole také komponovat. Začínal drobnými klavírními skladbičkami. Jednou z prvních je *Zastaveníčko* komponované pravděpodobně v letech

50 Ibid.

51 Katalogové listy Státní brněnské a dramatické konzervatoře. AmB, školy 277. Klavírní odbor v letech 1919–1926.

52 Doporučující dopis uložen v archivu na Julliard School, New York. Box 2, Series II (Correspondence/Subject Files), N. 16.

53 Šafařík, op. cit., s. 20.

54 Ibid.

55 Katalogové listy Státní brněnské a dramatické konzervatoře. AmB, školy 277. Klavírní odbor v letech 1919–1926.

1917–1919 (v 5 až 7 letech), které věnoval své první učitelce klavíru Ludmile Tučkové. Z dalších jeho dětských skladbiček jmenujme např. *Pozdrav sluníčku*, 3 dvořákovské Humoresky a písně na texty básní z Nerudovy sbírky *Písně kosmické*. Z pozdějších skladeb se v archivu dochoval chromatický valčík „*pocta Skrjabinovi*“, kterou Firkušný věnoval strýci Jindřichu Šindelářovi. V Praze absolvoval studia na konzervatoři svým vlastním klavírním koncertem.⁵⁶

Ačkoliv byl R. Firkušný pravděpodobně slušný skladatel, nakonec se rozhodl čistě pro kariéru koncertního pianisty. Byl přesvědčen, že pokud se chce kvalitně věnovat jednomu oboru, musí se mu věnovat naplno.

STUDIA RUDOLFA FIRKUŠNÉHO V BRNĚ A V PRAZE				
Hudební vzdělání			Všeobecné a jiné vzdělání	
1917–1919	Nižší kurzy varhanické školy v Brně (Ludmila Tučková)	Soukromé lekce kompozice a hudební teorie u Leoše Janáčka (1917-1919)	1917–1922	Cvičná škola při Československém ústavu ku vzdělání učitelů v Brně (6 tříd)
1919–1920	Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně (Ludmila Tučková)	Mistrovská škola skladby (Leoš Janáček) 1919-1924	1918–1919, 1922	Škola moderních jazyků (se sourozenci)
1920–1927	Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně – klavírní obor (Růžena Kurzová)		1922–1930	České státní reálné gymnázium v Brně 1926 Gymnázium Bučovice (maturita 1930)
1925–1928	Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně – obor skladba a dirigování (Jaroslav Kvapil, Vilém Steinmann)			
1927 v Brně 1928-1931 v Praze	Státní konzervatoř hudby v Praze – mistrovská škola – klavír (Vilém Kurz) 5. 11. 1931 absolutorium klavíru		1930–1933	Hudební věda na FF MU (neukončené studium)
1928–1930	Státní konzervatoř hudby v Praze – kompozice (Josef Suk 1929-30, Karel Rudolf 1928-29) 27. 6. 1929 absolventský koncert			

⁵⁶ Rukopisná partitura Firkušného *Koncertu pro klavír a orchestr* je uložena v archivu Julliard School v New Yorku. Jedná se o partituru, party (31 F5157cp, FirkusnyBxB01f01) a jednostránkovou skicu (5 F5157com FirkusnyBxC01f05). Na konci partitury poznámka: „*Praha 13/V 1929. 1. provedení 27. června 1929 v Praze na Slov. ostrově (Čes. filharmonie, dir. Stupka, klavír: autor).*“

Veronika Vejvodová je absolventkou hudební vědy a historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Po více jak sedmiletém působení jako kurátorka Janáčkovy archivu v Oddělení dějin hudby MZM v Brně je od roku 2013 zaměstnána v Muzeu Antonína Dvořáka, které je součástí Českého muzea hudby – Národního muzea v Praze.

ABSTRACT:

Rudolf Firkušný was born in Napajedla in 1912 and his family moved to Brno in 1915 after his father's death. His mother, Karla, and his siblings Leoš and Marie settled in a house in the street Údolní No. 55. When Firkušný yet as a small boy began to show signs of musical talent, his mother arranged for music classes with Václav Kolář, a member of the National Theatre orchestra in Brno. In the end, Firkušný took an exam at a composer and at that time director of the organ school, Leoš Janáček. After musical hearing and piano exam, Janáček admitted Rudolph to a piano class at the organ school led by Ludmila Tučková, who was later replaced by Růžena Kurzová. Firkušný then continued his piano studies at the Conservatory with Vilém Kurz. He studied composition in a master class of Leoš Janáček and in a composition and conducting class of Jaroslav Kvapil. The relationship between Janáček and Firkušný is another chapter in the pianist's life. Janáček paid attention to the talented boy with paternal care and understanding. From the beginning, he gave him private lessons in harmony and composition; he let Ruda play his pieces and encouraged him to his own compositional work. He mediated a meeting with President Masaryk, who was granting Firkušný a scholarship and later also arranged for a financial grant for study trips to France and Germany.

Key words:

Rudolf Firkušný, Leoš Janáček, Napajedla, Organ school in Brno, Conservatory in Brno, T. G. Masaryk, Brno musical life 1917–1930

Bibliography:

- EWEN, David. *Musicians Since 1900*. New York: The H. W. Wilson Company, 1978, s. 242–244.
- GRYCOVÁ, Kristýna. *Klub přátel umění v Brně a Leoš Janáček, příspěvek k problematice Leoše Janáčka a spolkové činnosti na počátku 20. století*. Bakalářská diplomová práce. FF MU Brno 2008.
- HNÁTOVÁ, Kateřina. Firkušný, Leoš. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.
- HOLÁSEK, Oldřich (ed.). *60 let střední školy v Bučovicích*. Bučovice: SRPŠ při SVVŠ a školská komise při MNV, 1962.
- KOZDERKA, Richard. *Život Rudolfa Firkušného v datech*. Brno, nedat.
- KULIJEVYČOVÁ, Marie. Na oběžné dráze světem. Návrat Rudolfa Firkušného. Interview. *Opus musicum*, 1991, roč. 23, s. 195–199.
- KUNA, Milan. Schächter, Rafael. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.
- KUNDERA, Ludvík (ed.). *Výroční zpráva za školní rok 1925–1926*. Brno: Státní hudební a dramatická konzervatoř v Brně, 1926.
- MACH, Elyse. *Great Contemporary Pianists Speak for Themselves*. New York: Dover Publications, 1991.
- MAREK, Peter. Hořáková, Růžena. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

- NOVÁČEK, Zdenko. Macudziński, Rudolf. In *Československý hudební slovník osob a institucí. Sv. II. (M–Ž)*. Praha: Státní hudební vydavatelství Praha, 1965, s. 20.
- RYCHETSKÝ, Jiří. Firkušný už na Vysočinu nepřijede. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 9, s. 21.
- SMETANA, Robert. *Vzpomínky na Rudolfa Firkušného*. JAMU Brno 2012.
- ŠAFÁŘÍK, Jiří. *Rudolf Firkušný*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, 1994.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Černík, Josef. In *Československý hudební slovník osob a institucí. Sv. I. (A–L)*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 189–190.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír. Kvasnica, Rudolf. In *Československý hudební slovník osob a institucí. Sv. I. (A–L)*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 800–801.
- ŠTĚDRONĚ, Miloš. Rudolf Firkušný: 5 tezí. In HOLÁ, Monika (ed.): *Rudolf Firkušný. Člověk – pedagog – umělec*. Brno: JAMU, 2012, s. 55–58.
- VIČAROVÁ, Eva. Smetana, Robert. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.
- ZAPLETAL, Miloš. Bakala Břetislav. In *Český hudební slovník osob a institucí*. [online]. <<http://www.ceskyhudebnislovník.cz>>.

